

MOJCA NOVAK*

Revščina v 80. letih v Sloveniji

Uvod

Revščina in pomanjkanje različnih virov sta pojava, ki sta tako lastna človeku in človeškim združbam kot katera koli druga značilnost, ki ga vzpostavlja kot bitje, zmožno za kreacije in destrukcije. In tudi kot predmeta refleksije mu nista tuja, ne literarni imaginaciji, ne karitativni dejavnosti, ne političnim in socialnim strategijam. Toda kot predmet načrtovanega raziskovanja in oblikovanja konsistentnih socialnih politik vsaj za njuno omejitev in omilitve, če že njuno izkoreninjenje sega na področje nemogočega – po miselni in po izvedbeni plati sta se vgnedila v središče človekovega interesa šele konec 19. stoletja, da bi sredi 60. let tega stoletja doživela ponovno oživitve v okviru koncepta države blaginje. Človeška beda tako ni samo plod njegove nezmožnosti v izrabi možnosti, ki mu jih ponuja določeno družbeno okolje, temveč preplet sistemskih nihanj – in posledic recesij celih gospodarstev ali pa samo posameznih gospodarskih vej – kot individualnih nesposobnosti prilagajanja nanje. Tudi pomensko ni človeška beda nekaj nedvoumno in natančno opredeljenega, temveč je vedno tako politično, tj. administrativno, kot konceptualno plod konvencije.

Učinki državne regulacije pomanjkanja in revščine so različni v različnih družbah. Tisti, ki jih beležijo, lahko ugotavljajo, da se kljub povečanemu državnemu interesu za to sfero, ni obseg revščine prav nič zmanjšal, kot npr. v Združenih državah Amerike (Corcoran et al, 1985). Lahko pa se tudi zgodi, da ima država oblikovano obilico mehanizmov, s katerimi regulira socialno varnost državljanov, pa ne priznava niti konceptualno niti operativno revščine in pomanjkanja kot relevantnega družbenega pojava in s tem primarnega izvora svojih posegov v družbeno tkivo. Slovenija in njene izkušnje ter reakcije na probleme življenjskega standarda so primer tovrstnega načina spopadanja s posameznikovim in družbenim neblagostanjem. Tako niti v ustreznih dokumentih institucionalne regulacije niti pri raziskovanju tega družbenega problema ne bomo našli pojma revščine oz. njene meje in pomanjkanja. Namesto teh natančnih pojmov lahko zasledimo celo vrsto nadomestnih, kot so »eksistenčni minimum«, »povprečni ali minimalni življenjski stroški« ali pa »dogovorjena raven socialne varnosti« državljanov. Ne glede na način, s katerim se želimo »spopasti« tako pojmovno kot analitsko z omejeno problematiko, moramo začeti na začetku in najprej spoznati značilnosti institucionalne regulacije sfere socialne varnosti državljanov in šele nato ugotavljati strukturne značilnosti posameznih družbenih agregacij v Sloveniji, katerih življenjski standard je ogrožen.

* Dr. Mojca Novak, raziskovalna sodelavka na IDV.

Dogovorjena raven socialne varnosti kot nadomestek za »mejo revščine« vsebuje predvsem dve pomembni informaciji, in sicer prvič, da meja preživetja ni stalna količina, in drugič, merila za njeno določitev se spreminjajo glede na različne indikatorje gospodarske rasti. Tako se subvencije družbene solidarnosti, katerih obseg in distribucijo določa in upravlja del državne administracije – v Sloveniji je to Ministrstvo za zdravstvo, socialno varstvo in družino, neposredno vežejo na zaslužke zaposlenih, na njihove povprečne plače. Zadnja leta pa uradni podatki (Letopis, 1991), kažejo na stalno upadanje realnega življenjskega standarda, kar pomeni, da se spreminja razmerje med izhodiščnim parametrom subvencij – povprečno plačo in temi subvencijami, običajno na škodo zadnjih. Da bi lahko ugotovili osnovne značilnosti institucionalne kontrole nad socialno varnostjo državljanov, kamor sodi tudi njihova materialna ogroženost, je treba začeti pri mehanizmih njene regulacije. To pa pomeni analizirati uradna merila in metodologijo izračunavanja mejnih zneskov družinskih proračunov, ko lahko posamezniki ali družine računajo na subvencije iz družbene solidarnosti – po veljavnih in po novih načelih.

Regulacija socialne varnosti

Socialna varnost državljanov, tj. tisti del, ki je predmet družbene solidarnosti, se zaenkrat še regulira s samoupravnim sporazumom o uresničevanju socialnovarstvenih pravic (1989); v skupščinskem postopku pa so že tudi predlagane spremembe, in sicer v obliki osnutka zakona o socialnem varstvu (1991). Ali bo ta predlog prinesel spremembe v regulacijo socialne varnosti državljanov; če da, katere?

Namen sedanjega regulacijskega mehanizma je »določiti enotno najnižjo raven socialne varnosti državljanov in družin, ki si je ne morejo zagotoviti bodisi z lastnim delom (zaslužkom) ali z lastnimi sredstvi«. Tisti, ki so zaradi navedenih razlogov upravičeni do družbene solidarnosti (subvencije minimalnih življenjskih stroškov), lahko uveljavljajo pravice do: varnostnega dodatka k pokojnini, denarne pomoči v primeru brezposelnosti, delne nadomestitve stanarine, štipendije, družbene pomoči otrokom, začasne denarne pomoči, plačila ali doplačila rejnine, denarne pomoči – kot edinega ali le dopolnilnega vira ter doplačila oskrbe na domu, v socialnem zavodu ali pri drugi družini. Raven socialne varnosti je dogovorjena ob upoštevanju dveh meril, in sicer ugotovljenih življenjskih stroškov (ki se določajo na podlagi vrednosti »košarice«) in rasti plač. In v katerem primeru se sprožijo mehanizmi družbene solidarnosti? Do nje so upravičeni vsi tisti, katerih sredstva za preživljanje ne presegajo določenega deleža povprečne plače: pri zaposlenih 55%, pri odraslih nezmožnih za delo 50% ter pri nezaposlenih ali šolajočih se državljanih 43%. Ustrezni državni organ (Ministrstvo za zdravstvo, socialno varstvo in družino) pa si pridržuje pravico korekcije, če je razmerje med povprečnimi plačami (za preteklo leto kot osnovno mero) in višino družbene subvencije neugodno.

Osntek zakona o socialnem varstvu (1991) prinaša v sedanjo regulacijo nekatere spremembe, ki jih lahko vsaj na analiziranem področju označimo kot krčenje pravic do družbene solidarnosti. Nova zakonodaja naj bi po svojem namenu preprečevala socialne stiske in težave, zato naj bi regulirala tako aktivnosti kot pomoč

posamezniku in družini. Tistemu, ki je upravičen do družbene solidarnosti, se zagotavljajo minimalna sredstva za preživetje, in sicer v obliki denarne pomoči kot edinega vira za preživljanje kot tudi denarnega dodatka lastnim sredstvom. Do denarne pomoči naj bi bili upravičeni vsi tisti državljani, ki so trajno nezmožni za delo ali pa so starejši od 65 let in brez virov preživljanja. Ta pomoč lahko dosega 52% zajamčene (minimalne) plače; prav tako pa je lahko subvencionirana tudi socialna (neprofitna) stanovanjska najemna. Do denarnega dodatka k sredstvom za preživljanje pa naj bi bili upravičeni vsi tisti, ki ne bi zmogli sebi ali svojim družinam zagotoviti minimalnih sredstev za preživetje, in sicer če mesečni dohodek na družinskega člana ne presega določenega deleža minimalne plače: 29%, ko otrok še ni star 7 let; 34%, ko je otrok star od 7 do 15 let; 42% za vse starejše otroke, dokler se šolajo, in 52% za odrasle osebe.

Primerjava obeh meril upravičenosti družbene solidarnosti pokaže, da še veljavna regulacija izhaja iz razmerja med ugotovljenimi življenjskimi stroški in povprečno plačo v preteklem letu ob upoštevanju inflacije, medtem ko predlagana regulacija temelji na minimalni plači, sredstva družbene solidarnosti pa naj bi ugotovila minimalna sredstva za življenje; za preživetje, torej. Vprašanje, ki se ob tem postavi, je: na kakšni empirični podlagi se in se bodo določale višine družbenih subvencij. Zato si je smotrno ogledati tako različne metodologije izračunavanja življenjskih stroškov kot tudi njihove rezultate.

Metodologija ugotavljanja mejnih vrednosti življenjskih stroškov

Do zdaj še veljavna, čeprav večkrat popravljena, metodologija ocenjevanja življenjskih stroškov (Šumi, 1986) velja v Sloveniji od leta 1986. Po njej se na podlagi spremljanja rasti cen 370 stroškovnih postavk izračunavajo povprečni in minimalni stroški za 7 tipov potrošnikov. Tipi potrošnikov, ki jih uradna metodologija izračunavanja življenjskih stroškov upošteva, so individualni in kolektivni. Med individualne tipe potrošnikov so uvrščeni otroci različnih starosti (do 1 leta, od 1 do 7 let, od 7 do 14 let), dijaki, študentje, zaposleni in upokojenci; med kolektivne tipe potrošnikov pa sta uvrščena dva, in sicer življenjski stroški gospodinjstva oz. družine, ki se razlikujejo po individualnih potrošnjah svojih članov, in kolektivni stroški na člana gospodinjstva. V družino se štejejo vsi člani, ki so sorodstveno povezani ali pa sestavljajo trajnejšo življenjsko skupnost. Normalna oz. povprečna in minimalna poraba določenega tipa potrošnika sta določeni po naslednjih merilih povprečnih vzorcev potrošnje v Sloveniji in po merilih zdrave prehrane, ki jo strokovno določa Univerzitetni zavod za zdravstveno in socialno varstvo. Potrošnje sestavljajo elementi individualne in kolektivne potrošnje. Elementi individualne potrošnje so stroški za: hrano, pijačo, cigarete, oblačila, obutev, higieno in osebno zdravstveno nego, izobraževanje, kulturo, razvedrilo, šport in oddih, prevoz ter druge predmete in storitve, potrebne za vsakdanje življenje. Med kolektivne stroške potrošnje celotne družine pa se štejejo naslednji: stroški za hrano, pijačo, stanovanje, ogrevanje in razsvetlavo, gospodinjsko opremo, higieno in zdravstveno nego, izobraževanje, oddih, prevoz in poštno storitve, vlaganje v stanovanje.

Za določen tip gospodinjstva izračunamo povprečne oz. normalne življenjske stroške, tako da seštejemo individualne stroške posameznih tipov potrošnikov, ki to gospodinjstvo sestavljajo, in tem skupnim stroškom prištejemo še kolektivne stroške tega tipa gospodinjstva. Minimalna poraba pa dosega 60% povprečne

porabe in naj bi bila značilna za najbolj revnih 10% prebivalcev. Izračunavanje povprečnih (in minimalnih) življenjskih stroškov ni pomembno samo zaradi spremljanja življenjske ravni prebivalcev, temveč, kot kažejo dokumenti, predvsem zaradi določanja zajamčene plače in meril dogovorjene socialne varnosti ter subvencij, ki jih na tej podlagi prejemajo ogroženi posamezniki.

Kako lahko določimo povprečne (in minimalne) življenjske stroške po veljavni uradni metodologiji, ki je vključena tudi v ustrezne institucionalne regulatorje, si oglejmo na razmerju med izračunanimi življenjskimi stroški in povprečno plačo.

Tabela 1: Življenjski stroški in povprečna plača v Sloveniji v novembru 1991 (v US \$)

Tip družine	Življenjski stroški		Povprečna plača
	minimalni	povprečni	
Enočlanska – zaposlen	226	396	269
Dvočlanska: zaposlen roditelj otrok 7–14 let	395	720	269
Dvočlanska oba zaposlena	373	742	534
Tričlanska: zaposlena roditelja otrok 7–14 let	514	1042	534
Povprečna družina: zaposlena roditelja otroka: 1–6 let, 7–14 let	668	1313	534

(Vir: Informativno gradivo, 1991)

* Izračun v US \$ po srednjem borznem tečaju v vseh tabelah – Mojca Novak.

Predstavljeno nesorazmerje med normativnimi življenjskimi stroški in razpoložljivimi finančnimi sredstvi zanje je tudi predmet kritike, ki je hkrati tudi podlaga predlaganih metodoloških sprememb. Sedanji metodologiji se marsikaj očita, predvsem pa to, da so življenjski stroški, določeni na njeni podlagi, previsoki (Stanovnik, 1991) ali pa da preveč odstopajo od finančnih zmožnosti prebivalstva (Malačič, Stropnik, 1991). Kolikšni kolektivni stroški pa naj bi zagotavljali družinam preživetje oz. zadostovali za minimalne življenjske stroške? Primerjajmo njihove izračune po obeh metodologijah.

Tabela 2: Minimalni družinski proračun po posameznih tipih družin (v US \$)

Tip družine	Metodologija		Delež v populaciji (%)
	Uveljavljena	Predlagana	
Enočlanska	226	95	17
Dvočlanska brez otrok	373	190	18
Dvočlanska: roditelj in otrok 7–14 let	395	172	19

Tričlanska: roditelja in otrok 7-14 let	514	267	22
Povprečna slovenska družina: dva roditelja in dva otroka - 1-6 let in 7-14 let	668	344	24

(Vir: Informativno gradivo, 1991)

Kje je dejansko problem? V metodologiji? V iznajdljivosti strategij preživetja? Ali pa morda le v tem, da bi bilo treba priznati, da ne živi ob minimalnih življenjskih stroških le prvotno predvidenih 10% prebivalcev, temveč bistveno več?! Primerjava med običajnimi življenjskimi stroški (statistično ugotovljenimi) in povprečnimi plačami se prikazuje kot metodološki problem. Dejansko pa gre za politični problem, za pogum priznati, da družine s plačami ne morejo kriti običajnih (povprečnih, normalnih) življenjskih stroškov, ki jim jih kot takšne priznava še veljavna regulacija, oz. ohranjati življenjski standard, dosežen sredi 80. let. Z drugimi besedami, povprečne plače zadostujejo bolj ali manj le za njihovo preživetje: za hrano in za najnujnejše druge stroške, kot so npr. nakup oblačil, plačilo stanarine. Razvedrilo, oddih, rekreacija, potrošnja kulturnih dobrin so po eni strani že pregnani iz vzorca dejanske potrošnje ljudi; z novo regulacijo pa naj bi bili pregnani še iz uradnih meril o običajnih življenjskih stroških. Skratka, v tem smislu je treba družbeni dogovor o običajnih življenjskih stroških res prilagoditi dejanskim razmeram, toda »meja revščine« ali »pomanjkanje« kljub temu še vedno nista vključena niti v uradni koncept običajnega blagostanja niti v merila za njegovo določanje. Zato tudi ni čudno, da družbena institucija, ki uradno ureja socialno varnost prebivalcev, nima zanesljivih podatkov o tem, kako blizu so posamezne družbene agregacije meji revščine oz. pomanjkanja in ali se morda relativna revščina vsaj pri nekaterih delih prebivalstva že preveša v absolutno revščino.

Katere so strukturne značilnosti konkretnih ljudi kot anketirancev, vključenih v raziskavo o kvaliteti življenja, ki se ob upoštevanju določenih parametrov približujejo meji revščine, pa si bomo ogledali v naslednjem delu članka.

Strukturne značilnosti revščine v 80. letih v Sloveniji

Za jugoslovanske družboslovce, posebej pa še za slovenske in hrvaške, ne moremo trditi, da so zaobšli koncepte in raziskovanje države blaginje (Pusić, 1987; Rus, 1991, npr.) in da niso raziskovali neblaginje, predvsem kot neenakega dostopa do resursov, ki so potrebni za standardno življenje (Lay, 1991; Seferagić, 1991; Tomc, Pešec, 1987). Revščina in posebej še meja revščine pa nista bili deležni podobnega interesa. Empirično proučevanje problematike države blaginje lahko v Sloveniji umestimo v sredino 80. let, in sicer s prvo raziskavo o kvaliteti življenja, ki se je metodološko zgledovala po skandinavskem pristopu (Social Report, 1983), koncept pa je bil smiselno prilagojen slovenskim in jugoslovanskim razmeram. Kasnejše ponovitve tako na jugoslovanskem (1987) kot ponovno na slovenskem (1991) reprezentativnem vzorcu so po instrumentariju nekoliko odstopale od prve izvedbe. Namreč, manj so se naslanjale na vzor, toda primerjava je vsaj pri nekaterih temeljnih indikatorjih možna brez pridržkov. Zato je namen tega prispevka, kot nakazuje že naslov, ugotavljanje strukturnih značilnosti podstandardne kvalitete življenja v 80. letih v Sloveniji in morebitne spremembe v tej strukturi.

V analizi ne bo mogoče zamolčati skandinavskih zgledov (Ringen, 1985; Social Report, 1983), saj so vključeni tako v sam izvorni instrument za zbiranje podatkov – vprašalnik – kot v oblikovanje indikatorjev, s katerimi bomo opazovali strukturne značilnosti populacije z manj blaginje v primerjavi s celotno populacijo. Druga primerjava pa se bo zgledovala po kanadskem opazovanju (Poverty Profile, 1988) tistih, ki živijo po njihovih standardih pod mejo revščine, in sicer glede na to ali živijo sami ali v družini. Od obeh zglednih primerov pa se bo naš razlikoval v določitvi populacije, ki nima dostopa do dogovorjenih standardov življenja. Vemo, da je ta populacija v kanadskem primeru zelo natančno določena, in sicer z višino dohodka, ki ga opazovana enota porabi za vsakdanje življenjske potrebščine: hrano, obleko in stanovanje in ta vsota ne sme preseči 58,8% njenega dohodka (ibid). V norveškem primeru pa ta deprivirani del populacije ni statistično določen, temveč so v to kategorijo vključeni anketiranci z nižjim dohodkom (Ringen, 1985). Kljub različnim merilom za določitev meja in načinu zajemanja podatkov sta obe referenčni raziskavi pomembni zaradi načina opazovanja: kanadsko zanimajo razlike med revnimi samskimi prebivalci in med revnimi družinami, norveško pa razlike v strukturi revnih in vseh prebivalcev. V slovenskem primeru pa bo ta ogroženi del populacije manj strogo določen, predvsem pa ne po dohodku, temveč po indikatorju, s katerim merimo razpoložljivost potrebščin za vsakdanje življenje. V obeh časovnih točkah merjenja nas bodo zanimali tisti, ki jim zmanjka denarja za nakup vsakdanjih potrebščin v primerjavi s celotno populacijo, in glede na družinski vzorec. Pred podrobnejšim opisom uporabljenih indikatorjev je treba povedati, da je v obeh primerih potekalo zajemanje podatkov na reprezentativnem vzorcu anketirancev; leta 1984 je bilo anketiranih 2471 prebivalcev Slovenije, leta 1991 pa 1700 prebivalcev.

V analizi so bili uporabljeni tile sklopi indikatorjev:

1. splošni: spol, starost, družinski vzorec (samski, nesamski), izobrazba, velikost kraja bivanja, migracijski status, delovni status (nezaposlen, zaposlen, menedžer);

2. ekonomski: stanovanjski status (lastnik, najemnik stanovanja), standard opremljenosti stanovanja (podstandarden, če je površina na osebo manjša od 15 m² in je stanovanje poleg tega še brez kopalnice ali stranišča na izpiranje ali pa je vlažno), finančne zmožnosti (ali je anketiranec zmožen v tednu dni zbrati vsoto denarja v višini 5 povprečnih osebnih dohodkov ob anketiranju), pomanjkanje denarja za nakup vsakdanjih življenjskih potrebščin (Ob anketiranju 1984 se je vprašanje glasilo: »Ali vam kdaj zmanjka denarja za nakup hrane ali drugih stvari, ki so potrebne za vsakdanje življenje?«, leta 1991 pa takole: »Ali v zadnjem času precej težko poravnate stroške za: prehrano, stanovanje, obleko?«);

3. zdravja: psihosomatske težave (problemi z utrujenostjo, nespečnostjo in depresivnostjo).

S pomočjo indikatorja, s katerim je merjeno pomanjkanje denarja za poravnavo vsakdanjih življenjskih stroškov, so bili anketiranci razvrščeni v dve skupini: na tiste, ki jim zmanjka denarja, in na tiste, ki jim ne zmanjka denarja. Samo za to analizo bomo prve poimenovali kot »revne«, čeprav je bilo že poudarjeno, da je izbrani indikator zelo ohlapno merilo.

Ko primerjamo delež tistih, ki so imeli med anketiranjem probleme z zagotavljanjem svojega minimalnega življenjskega standarda – za to analizo jih bomo označili kot »revne«, ugotovimo, da se je ta med dvema zajemanjema podatkov podvojil: 1984 je petina populacije težko zmogla tovrstne stroške, 7 let kasneje pa že dve petini.

Tabela 3: Strukturne značilnosti gmotno ogroženih v primerjavi s celotno populacijo

Indikatorji	1984		1991	
	Vsi	Revni	Vsi	Revni
Moški	49,0	48,7	48,4	45,4
Starost nad 60 let	14,5	15,0	10,3	62,2
Družine	90,8	91,9	95,0	94,4
Nižja izobrazba	37,2	26,7	36,8	46,1
Živi na podeželju	57,8	51,1	52,0	51,2
Imigrant	11,8	10,6	9,5	12,1
Živi v stanovanju:				
najetem	50,3	46,0	29,3	31,6
lastnem	49,7	54,0	70,7	68,4
podstandardno opremljenem	49,7	67,8	–	–
brez kopalnice	–	–	8,5	11,4
brez centralnega ogrevanja	–	–	31,3	35,3
Nezmožnost aktiviranja dodatnih finančnih resursov	25,0	38,7	63,1	74,7
Psihomatske težave	79,2	69,5	13,0	17,6

Če bi si postavili vprašanje, kako označiti anketiranca, ki je po opredeljenih merilih gmotno ogrožen, reven ali živi v naraščajoči pavperizaciji, bi ga kot modalni tip v letu 1984 določali naslednji parametri. Verjetno bi imel vsaj srednjo izobrazbo, živel v urbanem okolju in v podstandardno opremljenem stanovanju, teže bi aktiviral dodatne finančne resurse, imel pa bi manj psihosomatskih problemov v primerjavi z modalnim tipom celotne populacije anketirancev. Skratka, v tem okviru višina izobrazbe ni najbolj zanesljiv napovedovalec gmotne ogroženosti. Zato ne moremo brez večjih tveganj privzeti ideje o »začaranem krogu revščine« (Erikson, Aberg, 1986), ko parameter nižje izobrazbe napoveduje nižje vrednosti tudi pri drugih parametrih, kot so bivanje v urbanih predelih, socialni izvor, priseljenost, psihosomatske težave in način življenja. Pri opazovanju strukturnih značilnosti anketirancev v raziskavi 1991 z enakimi parametri opazimo nekaj sprememb, vendar brez možnosti pojasnila, katerim razlogom jih lahko pripišemo – spremembah v realnih strukturah, razlikam v vzorcu ali nepopolni istovetnosti indikatorjev. Kljub naštetim omejitvam pa rezultati primerjave ne izgubijo svoje celotne verodostojnosti in analitske zanimivosti. Tako lahko kot modalni tip gmotno ogroženega anketiranca v raziskavi 1991 označimo z naslednjimi parametri: je starejši od 60 let, z nižjo izobrazbo, imigrant, živi v stanovanju slabšega standarda (ko ga merimo s parametrom opremljenosti stanovanja s centralno kurjavo), ima več psihosomatskih problemov in, seveda, teže aktivira

dodatne finančne vire. Skratka, v primerjavi z modalnim tipom iz raziskave 1984 se modalni tip iz raziskave 1991 približuje »običajni« sliki »začaranega kroga revščine«: starejši, nižje izobraženi, imigranti, ki živijo v slabše opremljenih stanovanjih.

Problem, ki je še posebej zanimiv pri obravnavani primerjavi, lahko strnemo v tile vprašanji: ali so nastale spremembe rezultat sprememb v strukturi opazovanih populacij, ki so se zgodile v obdobju med obema zajemanjema podatkov, in s katerimi indikatorji lahko najboljše te spremembe zajamemo? Ob upoštevanju opozoril glede verjetnih razlogov sprememb lahko sklenemo, da strukturni premiki zadevajo izobrazbo, stanovanjski status in zmožnost aktiviranja dodatnih finančnih resursov. To pa so razsežnosti, ki jih merimo z istovetno oblikovanimi indikatorji.

Družinski vzorci gmotno ogroženih

Kanadsko statistično spremljanje meje revščine, ki temelji na minimalnem dohodku, potrebnem za zagotovitev dogovorjenega standarda življenja, je zanimiv zgled, in sicer zato, ker primerjalno analizira strukturne značilnosti revnih samskih in nesamskih posameznikov. Zgledovanje po tem primeru nam bo kažipot pri analizi, v kateri bomo poskušali ugotoviti, ali družinski vzorec vpliva na strukturne razlike med revnimi.

Tabela 4: Strukturne značilnosti revnih ob upoštevanju družinskega vzorca

Indikatorji	1984		1991	
	Samski	Družine	Samski	Družine
Gmotno ogroženi	18,8	21,5	67,1	59,6
Spol: ženski	28,6	50,5	14,9	46,9
moški	71,4	49,5	85,1	53,1
Starost: do 25 let	19,5	10,3	0,0	11,0
25–64 let	56,1	84,0	57,4	80,4
65–75 let	24,4	5,7	42,6	8,6
Izobrazba: nižja	41,2	36,8	66,0	45,1
srednja	32,4	37,6	25,5	46,0
višja ali visoka	26,5	25,6	8,5	8,9
Velikost kraja bivanja:				
podeželje	61,9	57,5	42,6	52,5
lokalno središče	26,2	26,7	27,2	27,1
regionalno središče	11,9	15,8	29,8	20,4
Migracijski status:				
imigranti	4,9	12,4	14,9	13,5
avtohtoni	95,1	87,6	85,1	86,5
Delovni status:				
nezaposlen	78,6	39,8	0,0	2,8
zaposlen	21,4	52,8	100,0	79,9
menedžer	0,0	7,3	0,0	17,3
Stanovanjski status:				
najemnik	57,9	45,0	46,7	48,3
lastnik	42,1	55,0	53,3	51,7

Nezmožnost aktiviranja dodatnih finančnih resursov	78,6	74,7	80,5	74,6
Psihosomatske težave	76,2	78,4	21,3	17,4

Ponavljjanje podobnih ugotovitev ni posebno privlačno, zato je bolje posvetiti več pozornosti modalnim tipom samskih in nesamskih anketirancev, ki so bili oblikovani ob upoštevanju rezultatov analize.

	Samski – 1984	Nesamski – 1984
Spol:	Moški	Ženska/moški
Starost:	Srednja	Srednja
Izobrazba:	Nižja	Nižja/srednja
Delovni status:	Nezaposlen	Zaposlen
Prebivališče:	Podeželje	Podeželje
Migracijski status:	Avtotohoni	Avtotohoni
Stanovanjski status:	Najemnik	Lastnik

	Samski – 1991	Nesamski – 1991
Spol:	Moški	Moški
Starost:	Srednja	Srednja
Izobrazba:	Nižja	Nižja/srednja
Delovni status:	Zaposlen	Zaposlen
Prebivališče:	Podeželje	Podeželje
Migracijski status:	Avtotohton	Avtotohton
Stanovanjski status:	Lastnik	Lastnik

Opazovanje gmotno ogroženih glede na družinski vzorec, v katerem živijo, je izhajalo iz domneve, da so samski anketiranci bolj izpostavljeni pavperizaciji. Iz analize je bilo ugotovljeno ravno nasprotno. Ne samo da se modalni tipi tako samskih kot nesamskih revnih ne razlikujejo bistveno; celo več, kljub ugodnim začetnim pogojem, kot sta višja izobrazba in lastništvo stanovanja, in aktualnemu stanju zaposlenosti ne živijo nesamski anketiranci v nič boljših gmotnih razmerah kot pa samski. Iz tega lahko sklepamo, da se samski in nesamski v svoji revščini ne razlikujejo strukturno, temveč, očitno, le v njenem obsegu.

Sklep

Institucije, ki so bile ustanovljene, zato da bedijo tudi nad socialno varnostjo državljanov, ugotavljajo, da ne premorejo natančnih podatkov niti o obsegu niti o strukturi dejanske obubožanosti prebivalcev Slovenije. Te iste institucije pa so ugotovile, da lahko z znižanjem meril eksistenčnega minimuma, tj. meje revščine, razrešijo nesorazmerje med uradnimi merili in dejanskim stanjem – nesorazmerje med statistično ugotovljenimi normalnimi življenjskimi stroški in povprečnimi plačami. Skratka, s spremembo metodologije in meril naj bi se izognili dejanskim problemom. Toda, še vedno se te iste institucije izogibajo uporabi pojmov, kot so »revščina«, »meja revščine«, »pomanjkanje«. Če bi jim ta pojmovni premik uspel, bi jim morda lahko prihranil prizadevanja, porabljenega za oblikovanje nove regula-

cije. Tako se zdi, kot da je število ljudi, ki živijo na robu pomanjkanja, absolutne revščine ali na njeni meji, zgolj tehnični problem meril in metod merjenja, ne pa dejanskega stanja. To lahko razberemo tudi iz kritik, ki so naslovljene na uveljavljeno regulacijo in metodologijo določanja povprečnih, tj. normalnih, življenjskih stroškov. Toda možnosti percepcijskega in seveda konceptualnega premika, da spremenjena regulacija ne bo izboljšala dejanskega stanja, rešila dejanskih problemov pomanjkanja, ni zaznati. Tako kritikov kot institucije, ki se ukvarja s vprašanji meril revščine, očitno ne zbode, da ljudje s povprečnimi plačami (80% jih živi s tolikšnimi in manjšimi plačami) ne zmorejo več kritja stroškov počitnic, razvedrila, rekreacije, potrošnje kulturnih dobrin, potovanj, varčevanja kot naložbe v prihodnost ali si privoščiti svežega cvetja na jedilni mizi. Njihovi dohodki namreč ne zadoščajo za življenje, temveč v glavnem le za golo preživetje, za življenje na robu absolutne revščine. Toda, po uradnih merilih »sme« na tem robu živeti le 10% prebivalcev po uveljavljenih merilih povprečnih življenjskih stroškov oz. 25% po predlaganih spremembah! Koliko ljudi pa dejansko živi na tem robu? Tega tudi uradni podatki ne povedo. Tega ne moremo natančno ugotoviti niti z raziskavami, kot je naša.

Zaenkrat so informacije o konkretnih podobah »revščine« prebivalcev Slovenije dostopne le radovednim novinarjem ali pa zasebni empirični evidenci vsakega posameznika. Prvi ugotavljajo, kakršen je revni vsakdan imigrantov, ki so ostali brez rednih zaslužkov in živijo v dragem podnajemniškem stanovanju. Ti o vrnitvi v rojstni kraj ne razmišljajo, kajti tam je do prve avtobusne postaje nekaj ur hoda, delovnih mest ni, pa še vojna je. Tako jim ne preostane nič drugega, kot da čakajo na deževno noč, ko na cestah ni policistov in se podajo na iskanje hrane za svoje družine. V kazenski regulaciji imajo tovrstni podvigi tudi svojo oznako – »kraja« in so zanjo tudi določene sankcije. Zasebna empirična evidenca, ki se dnevno napolnjuje z novimi cenami življenjskih potrebščin, predvsem hrane, pa nas oskrbi z naslednjimi informacijami, in sicer da stane buteljka prvovrstnega belega vina toliko kot kilogram zelene solate ali 4 litri svežega mleka ali 4 kilogrami navadnega kruha ali malo večji goveji zrezek. Če bi se zgedovali po kraljici Mariji Antoinetti, bi lahko arogantno rekli, naj ljudje pijejo prvovrstno belo vino, če je relativno cenejše od mleka, kruha in solate!

V 70. letih je slovenska družba vztrajno pridobivala značilnosti potrošniške družbe, družbe relativnega blagostanja. V 80. letih so lahko ljudje te vzorce potrošnje, ki so se jim privadili, ohranjali samo z aktiviranjem svojih prihrankov in z intenzivnim angažiranjem v sivi ekonomiji. Le-ti so na začetku 90. let očitno že porabljeni. V 90. letih čaka slovensko družbo poleg spremenjenih meril normalnih življenjskih stroškov tudi bivanje na robu revščine, saj niti višja izobrazba niti zaposlitev nista več porok zaslužka, ki bi zadostoval za kaj več kot le za kritje minimalnih življenjskih stroškov, določenih po novih, nižjih merilih od tistih, ki so jih narekovala že kritična 80. leta. V 90. letih bo slovenska družba pospešeno privzemala podobo družbe golega preživetja.

Opomba: Tega dela članka ne bi bilo mogoče napisati tako, kot je napisan, brez prijazne pomoči v informacijah in z nasveti, ki so jih dajali nekateri uslužbenci Ministrstva Republike Slovenije za zdravstvo, socialno varstvo in družino: Franc Imperl, Zdenka Palčič Likar in Mojca Žuraj, za kar jim je avtorica članka zelo hvaležna. Toda odgovornost za ugotovitve in sklepe prevzema v celoti nase.

- Corcoran, Mary, Duncan, Greg J., Gurin, Gerald, Gurin, Patricia (1985), »Myth and Reality: The Causes and Persistence of Poverty«, *Journal of Policy Analysis and Management*, vol. 4, no. 4
- Danzinger, Sheldon H., Weinberg, Daniel H. (ur.), »Fighting Poverty: What Works and What Doesn't«, Harvard University Press, Harvard
- Dubnoff, Steven (1985), »How Much Income Is Enough?«, *Public Opinion Quarterly*, vol. 49
- Erikson, Robert, Aberg, Robert (eds.) (1986), *Welfare in Transition; Living Conditions in Sweden 1968-1981*, Oxford University Press, Oxford
- German Social Report (1987), »Social Indicators Research«, vol. 19
- Greenhalgh, Susan (1985), »Is Inequality Demographically Induced? The Family Cycle and the Distribution of Income in Taiwan«, *American Anthropologist*, Vol. 87, No. 3
- Haralambos, Michael, Heald, Robin (1989), *Sociology: Themes and Perspectives*, Unwin Hyman, London
- »Informativno gradivo« (1991), Ministrstvo za zdravstvo, socialno skrbstvo in družino, Ljubljana
- Lay, Vladimir (1991), »Kvaliteta života stanovništva Hrvatske«, Referat, predstavljen na jugoslovanski konferenci »Stratifikacija in kvaliteta življenja« v Zagrebu
- Letopis o zdravstvenem in socialnem varstvu v Sloveniji (1991), Ministrstvo za zdravstvo, socialno skrbstvo in družino, Ljubljana
- Malacič, Janez, Stropnik, Nada (1991), »Stroški otrok v Sloveniji«, *Slovenska ekonomska revija*, Let. 42, št. 3-4
- Offer, John (1985), »On the Neds for a Sociology of Poverty: Comments on the State of Research on Poverty in the United King dom«, *Social Science Information*, Vol. 24, No. 2
- »Osnetek zakona o socialnem varstvu« (1991), Poročevalec, Let. 17, Št. 38
- Poverty Profile (1988), The National Council Of Welfare, Ottawa
- Pusić, Eugen (1987), »The Development of the Welfare State in Yugoslavia« v Friedman, Robert, Gilbert, Neil, Sherer, Moshe (ur.), *Modern Welfare State; A Comparative View of Trends and Prospects*, Wheatsheaf Books, Brighton
- Ringen, Stein (1985), »Toward a Third Stage in the Measurement of Poverty«, *Acta Sociologica*, Let. 28, Št. 2
- Rus, Veljko (1990), »Revščina in socialna politika«, *Teorija in praksa*, Let. 27, Št. 12
- »Samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic« (1989), Uradni list, Št. 27, Julij
- Seferagić, Dušica (1991), »Kvaliteta stanovanja u gradovima i selima Hrvatske i Uže Srbije«, Referat na jugoslovanski konferenci »Stratifikacija in kvaliteta življenja« v Zagrebu
- Social Report on Inequality in Sweden; Distribution of Welfare at the End of the 1970's (1983), Official Statistics of Sweden - National Central Bureau of Statistics, vol. 22
- Stanovnik, Tine (1991), »Primerenost metodologij za določanje minimalnih življenjskih stroškov«, Inštitut za ekonomske raziskave, Ljubljana, Razskovalno poročilo
- Šumi, Janez (1986), »Metodologija ocenjevanje življenjskih stroškov v Sloveniji«, Inštitut za ekonomske raziskave, Ljubljana, Razskovalno poročilo
- Tomc, Gregor, Pešec, Mojca (1987), »Družbena enakost in neenakost v Sloveniji«, *Družboslovne razprave*, Let. 3, Št. 4
- Townsend, Peter (1974), »Poverty as relative deprivation: research and style of living« v Wedderburn, Dorothy (ur.), *Poverty, Inequality and Class Structure*, Cambridge University Press, Cambridge
- Wilson, William (1991), »Studying Inner-City Social Dislocations: The Challenge of Public Agenda Research«, *American Sociological Review*, Vol. 56, No. 1